

GIRONA. ANY 1801.

PER

BENET JULIÀ FIGUERAS

Un dels aspectes històrics més estudiats de la vida de la ciutat de Girona ha estat sens dubte, l'època tràgica dels setges napoleònics de 1808-1809, causants durant anys d'un estancament econòmic i demogràfic de la població, mentre que molt poc s'ha escrit de la Girona dels anys anteriors a aquests fets bèl·lics, de la reacció local a les informacions que aquells dies es rebien de la revolta a l'altre costat dels Pirineus i de la poca simpatia amb què eren acceptats tant els soldats de les tropes franceses i els exiliats i perseguits que buscaven la seva salvació dintre de les nostres fronteres.

L'estudi d'aquest temps m'ha estat suggerit per la lectura de l'antic treball d'un metge gironí d'aquella època, el Dr. Gelabert i Riera, anomenat "Topografia medical de Girona", escrit en francès i presentat com a becarí de l'Escola de Medicina de Montpeller, en el moment del seu Doctorat, i editat en la mateixa ciutat universitària, l'any 1802.

Al mateix temps, per augmentar les informacions sobre aquest tema com també confirmar-les, hem llegit treballs d'altres sanitaris gironins i, consultat documentació municipal. Del resum de tot això, ens atrevim a presentar aquesta aproximació a alguns aspectes destacats de la vida de la nostra ciutat en començar el segle XIX, tot iniciant-lo amb la presentació del nostre autor, del seu escrit i de l'ambient del país enfront de la veïna nació francesa.

Francisco Gelabert i Riera, i la seva Topografia.

Fill de Girona, estudia i aprova de Batxiller en Filosofia a la Universitat de Cervera, passant posteriorment a la de Montpeller (1794) com a becarí de la Fundació Bruguera, on fou graduat de Doctor amb la tesi que estem tractant, exercint al mateix temps de Cap de Clínica en la mateixa Escola de Medicina.

En el setge de 1808 el trobem ja actuant en l'Hospital militar del Rei, segons acrediten certificacions de pràctiques professionals de metges joves que actuaren sota el seu control. En el Padró Municipal de 1810, està inscrit a la ciutat amb el núm. 401 i domiciliat al carrer de la Cort. Fou conegut igualment com a autor de poesies en llatí.

Sembla que era fill de metge de la nostra ciutat, Francisco Gelabert, del qual consta en el Llibre registre de nomenaments i títols, que l'any 1797 presentà el "Título de Fuero Militar y uso de Uniforme" com a metge de "Número" dels Hospitals de campanya de Catalunya en l'última guerra amb França (1797).

El tipus de treball científic anomenat "Topografia", comença a publicar-se a Europa al llarg del segle XVIII, fruit de la Il·lustració. A la Península no apareix fins a mig segle següent, tenint l'honor, Gelabert, de ser un dels primers o potser el primer, a presentar-ne, mostra d'un europeisme cultural, com trobarem repetit en molts altres fills d'aquesta contrada, ja que podem posar els exemples del Dr. Pere Garau del segle XVII, autor de la primera tesi doctoral impresa coneguda; del Dr. Fco. Piguillem com a introductor de la vacuna anti-variòlica a finals del segle XVIII; de l'afrancesat Dr. Garriga i Buach, autor de la primera Química General, escrita en col.laboració amb Sancristóbal i redactada en castellà; al Dr. Fco. Campderà, fundador de la primera Clínica Mental i autor d'assaigs per ensenyar els orbs, etc.

Relacions amb França.

La convivència amb el país veí a nivell de les autoritats superiors espanyoles era bona, com ho declara el mateix Monarca en una R.O. qualificant-les de "tropes amigues" les que aquells dies entren a la Península, tot sol·licitant la col.laboració dels seus súbdits durant el recorregut pel nostre territori de les Divisions franceses, camí de la frontera de Portugal.

Però a nivell popular això no havia anat per aquest bon camí, ja que moltes vegades foren perseguides, atropellades i fins i tot hi hagué casos esporàdics de morts en mans del baix poble segons es dedueix de la citada circular on, comentant el sentiment del Rei per aquesta animositat del seu poble contra els francesos, envia als Justícies de les localitats on han de passar, les ordres necessàries perquè no es tornin a repetir. La població de Sarrià, que havia rebut per l'abril 900 mariners gavatxos, que no foren acceptats a Girona segons antics privilegis, i posteriorment 630 soldats camí de la batalla de Portugal, fou advertida per V. de Aròstegui de la R.O. citant com a exemple alguns fets que podien ser castigats, executats en les

nostres terres catalanes: un soldat occit a Figueres; un tambor igualment mort a Barcelona, més un militar apunyalat; A Igualada, els avalots contra la casa de l'alcalde, on s'hostatjava el Cap de Brigada de la 24 Divisió, els apedregaments de la tropa i els trets nocturns contra els sentinelles; les pedrades contra la tropa al pas de Lleida, etc.

Tots aquests actes, més els de rebuig als perseguits i exiliats francesos que buscaven la seva salvació en aquest costat de frontera, eren majoritàriament de caire popular; per això ens preguntem: ¿les classes cultes, com havien assimilat les noves idees filosòfiques i polítiques que venien de la República Francesa? Hem de fer constar que, malgrat la Revolució, la Guerra Gran i l'escassa simpatia despertada pels desterrats, continua sense interrupció la presència d'estudiants gironins en les aules universitàries de Montpeller al llarg de tots aquests anys, i no sabem de quina manera podien ésser qualificats, per la societat nostra més tradicional, aquests representants de la cultura francesa.

Excepte el cas de l'antic alumne de Montpeller, el Dr. Garriga i Buach, clarament afrancesat, ja que serví les noves autoritats en diferents càrrecs (fins i tot organitzant un destacament de gendarmes per perseguir a malfactors), conducta que l'obligà a traslladar-se a Elna, on morí, la resta de metges procedents d'aquesta Escola de Medicina compliren el seu deure de ciutadà espanyol, exercint la Medicina mitjançant un tracte discret amb els nous governants. Només hi ha els dos metges Viader i Porcalla que, després de la retirada de les tropes franceses, han de demostrar que foren les circumstàncies les que els obligaren a tractar amb l'invasor. No se sap si cap d'ells procedia de la Universitat de Montpeller.

Descripció física de Girona.

Tornant ara a l'estudi del treball del Dr. Gelabert, comença la Topografia —com era de costum— amb una descripció de la ciutat o comarca a tractar, en aquest cas, la població de Girona que, com a plaça forta, presenta les seves defenses (muralls, baluards, reductes i fortins) i que, amb la seva descripció, més la d'altres documents consultats, ens permet exposar com era la ciutat abans de la seva destrucció per les tropes napoleòniques.

En l'atravesar el riu Onyar la població, dividia aquesta en dues parts que precisaven defensa en cada costat, a més de comunicació entre elles. Per això es troben portals amb cos de guàrdia en la part exterior mentres que en la cara del riu i llocs per passar a les palanques només hi havia portalets amb rastells o ponts llevadissos. En total i entre uns i altres es podien comptar fins a una vintena d'obertures que intetarem descriure

breument, tot remarquant que moltes d'elles eren conegudes, segons l'època, amb diferents noms, a vegades motiu de confusió.

Començant pel nucli de la Girona vella o costat dret de l'Onyar s'iniciava a migdia la muralla en el portal del Carme, lloc de començament del carrer del mateix nom. Molt més amunt i cap a llevant hi havia l'anomenat –llavors– portal Nou –situat més enllà de l'actual– i conegut també amb els noms de Socors i d'en Vilanova, sense cap més sortida fins al portal de St. Cristòfol, que havia tingut el privilegi d'ésser guardat pel personal de la Seu a més de la prerrogativa de ser, en cas de necessitat, el darrer a tancar-se i el primer a ser obert. A tocar el Galligans hi havia citat el portal de Sarracines. Ja de cara nord hi havia el de Pedret (que potser era el que es coneixia com a Tarascó) i a l'angle de la muralla, el portal de la Verge Maria o de França.

Ja dintre de la muralla que donava a l'Onyar sorgia el portal de la Barca, conservat fins el dia d'avui; posteriorment venia el portalet d'en Renard, amb la torrea d'en Vilella o de les anelles, al començament del pont de St. Agustí que acabava a l'altre costat del riu quasi davant del carrer de la Galera, essent un dels portalets amb rastrell.

Continuant cap a a la plaça de les Cols (actual part baixa de la Rambla), hi havia dues sortides per palanques, anomenades amb diferents noms (portalet d'en Coromines, de Mn. Aldric, d'en Colomer, de la plaça del Mercadal o també Monar, pel nom de la sèquia que estava al costat). Més amunt, a les voltes dels Esparters (l'actual part alta de la Rambla) hi havia un altre portalet més el portal de l'Areny, sobradament conegut.

A la baixada del pont de St. Francesc i al mateix lloc on hi ha actualment el pont de Pedra, teníem la torre amb el portal de la davallada del Pont. Finalment a la plaça del Bern, el portal conegut amb el nom de l'Àngel, Agell i també de St. Antoni pel sant que hi havia en una fornícula sobre la porta.

En el nucli més nou o del Mercadal no hi havia tantes sortides conegudes. A migdia se situava la d'en Bernardí –antigament Sta. Magdalena– a l'alçada de la plaça Salvador Espriu. A ponent la de Sta. Clara, als darreres de l'actual hospital de Sta. Caterina. Molt més lluny, el de Figuerola, prop de l'actual edifici de Correus, a la cara que donava l'Onyar, hi havia els ja citats portalets necessaris per la comunicació mitjançant les palanques, però en l'actual plaça de Catalunya, davant del carrer P. Fabra, hi havia el portal d'en Vila. El Dr. Gelabert ens informa que donar la volta a aquestes muralles comportava una mitja hora de caminada.

Però en època anterior a la del nostre biografiat s'havia enfortit la capacitat castrense de la població amb cinc baluards que defensaven la

muralla del Mercadal, anomenats Figuerola (illa de cases de Correus, Albéniz i Coliseu), Sta. Creu (Grup escolar), Governador (illa de la Cambra de Comerç), Sta. Clara (davant d'Hisenda) i St. Francesc (plaça Mercat). Per la part de la muntanya, el castell de Montjuïc i els reductes del Calvari, Cabildo, Conestable, Reina Anna, Caputxíns i Ciutat i, prop de la muralla, els de St. Pere, Sta. Llúcia, Sta. Maria més del de la Mercè en el Turó, també conegut el lloc com el "joc del botxí". Completaven tot això quatre torres o fortíns en els extrems de la muntanya de Monjuïc, més la lluneta de Bournonville en l'actual Devesa. Cal remarcar –en l'aspecte mèdico-sanitari– que al peu dels baluards discorrien aigües que fàcilment s'estancaven, productores de les corresponents males olors, plagues de mosquits i altres molèsties.

Interior de la Ciutat.

Acabat d'exposar breument l'aspecte exterior de plaça forta gironina, intentarem formular algunes dades del seu clos intern, on hi habitaven unes 7.000 persones. Gelabert ens en dóna una idea més aviat optimista, potser deguda a la nostàlgia dels anys d'absència del país, tot començant per indicar la presència de carrers espaiosos, àmplies places, cases grans i còmodes amb molts de jardins. Suposem que en no tenir les edificacions d'aquell temps tanta alçada com en l'actualitat, donarien la sensació de més amplitud a les seves vies urbanes. Quant a les places, és cert que n'hi havien de grans com St. Domènec, per exemple, o bé les del voltant de la Catedral (Lledoners), Sta. Llúcia o alguna del Mercadal. Quant als jardins, encara avui coneixem com dintre de les parets que envolten certes mansions s'amaguen espais dedicats, principalment, a la jardineria.

Les cases eren de mitjana alçada, ja que les més altes tenien quatre pisos, habitant-se com a principal el primer pis, mentre que els baixos servien com a magatzems o altres usos familiars excepte en els edificis senyoriais, en què eren destinats als cavalls i carruatges.

En les cuines es preparaven els aliments en utensilis fets de ferro fos, coure o bé terrissa mentre que els usats a taula eren d'estany o d'una pisa amb vernís mal cuit, causant d'alguna intoxicació saturnina.

L'aigua de beure procedia de fonts, alguna d'elles molt apreciada, com la de prop de la Seu (Lledoners). La majoria de la gent usava, però, l'aigua dels pous que a la ciutat baixa es trobava el líquid a quatre vares de profunditat, mentre que les cases de la part alta de la ciutat no s'hi arribava fins a trenta o quaranta vares. Igualment, en els grans edificis com els

convents, es guardava l'aigua en cisternes. Els pous del barri de St. Pere tenien la fama de donar l'aigua més fresca de la població.

Però a Girona també han tingut popularitat les fonts dels seus voltants; ja a la sortida de la ciutat, Onyar amunt, hi havia unes tres deus en un prat conegut com de la font del Rei, pel manantial que hi rajava més les del Canó i del Bou a cada costat i separades per uns cent i més metres de distància de la primera. Si la sortida es feia pel Galligans, eren les fonts d'en Pericot i del Bisbe les primeres a trobar; si pel Ter, ho era Fontejau. A aquesta relació hem d'afegir-hi les d'aigua picant a Pedret, St. Daniel, Costa Roja etc. Cita també Gelabert les aigües termals de poblacions properes com les de Caldes de Malavella, que els gironins se la feien portar a domicili per poder-s'hi banyar i era tan calenta que malgrat les dues hores i mitja que trigava el transport, precisava encara esperar que acabés de refredar-se per ésser usada.

Pel que fa a les aigües brutes, i degut al pendent de la població vella, podien ésser transportades mitjançant clavegueres fins al riu Onyar, però això tenia també l'inconvenient que, en els dies d'aiguat, les aigües desbordades s'aboquessin, no solament dintre de les cases, sinó igualment a l'interior dels pous de la part baixa de la ciutat, omplint-los de llot carregat d'immundícies que precisaven posteriorment una neteja total.

Els còdols amb què eren empedrats els carrers, per la seva convexitat, permetien que quedés adherit entre ells el fang format per la pols i les deixalles humanes i dels animals, sobretot quan es regaven superficialment les vies públiques.

En ser Girona plaça forta obligava a mantenir dintre de son recinte fortificat els serveis i la concentració humana com passava amb certs llocs de treball, casernes, hospitals, a més dels cementiris. Exemples dels primers ho tenim en les incipients fàbriques provinents dels set molins, dos de bladers o fariners, un de paperer, un de mall, un de noc o batà de maces o draper, un de martinet i un de ternall potser per esmolar o per a la fabricació d'armes de foc, la majoria radicats dintre dels murs de la població. Importants pel concepte que es tenia de la higiene d'una ciutat eren els obradors de cànem per la intensa fortor que produïen en ésser tractades amb aigua les fibres d'aquell vegetal i abocada posteriorment al riu Onyar.

Un altre lloc de concentració humana, a part de les casernes militars, eren els hospitals. A Girona en teníem tres: el civil de Sta. Caterina i el de la Misericòrdia aquest com a asil de vells i orfes, dels quals parlarem per ésser sobradament coneguts. El tercer era l'hospital militar del Rei a la plaça de St. Francesc, on actualment hi ha les cases porxades.

No coneixem pas quan fou edificat però, coincidint amb l'època de la nova dinastia Borbònica que impulsà fortament la sanitat militar i llurs centres de formació, sorgí un projecte d'hospital militar per a la nostra població, presentat pel contratista o arquitecte local Agustí Soriano, el 1739, autor igualment d'algunes de les reformes que es feren en el monestir benedictí de St. Feliu de Guíxols i membre destacat d'una dinastia d'arquitectes descendents d'ell, entre els quals trobarem Francisco Soriano, de Figueres, àmpliament sol·licitat per comprobacions i dictàmens en qüestions locals d'aquells anys. No podem pas assegurar si l'hospital militar que existia a Girona a principis del segle XIX corresponia o no al del citat projecte, però sí podem afirmar que la seva existència fou curta ja que, en tres hores, fou devastat completament pel foc de les tropes napoleòniques el 14 de juny de 1809.

Tampoc no sabem la cabuda hospitalària del centre sanitari però, basant-nos en el fet que era acceptat que les seves proporcions eren intermèdies entre els petits i els grans hospitals, considerant-se aquests com a tals si podien tenir més de 400 malalts internats, més el costum de comptar per a la seva capacitat la relació de 10 soldats malalts per mil de tropa, tot això ens fa pensar —i amb certes reserves— si podia arribar a tenir uns 50 llits com a màxim, tot recordant també que en cas de necessitat es contractava amb els hospitals civils locals i àdhuc s'ampliava la seva funció amb algun altre edifici —sovint religiós— en el cas de greu urgència.

El costum era de tenir sales grans i fàcilment ventilables d'acord amb la idea de la influència de l'aire infecta com a causa de contagi. Per això, en clarejar el dia els infermers ventilaven les naus, obrint llurs finestres, retiraven els orinals i escopidores tot passant discretament l'escombra pel sòl. Posteriorment s'entregava un gibrell amb aigua per la a neteja dels soldats que no podien alçar-se del seu jaç. Aquests llits, que servien per dues persones, eren formats per dos bancals, una màrfaga i les corresponents mantes, havien d'estar separats un de l'altre per la distància de vara i mitja.

Com que en temps normals eren seleccionats i apartats els ferits de la resta de malalts, quan es practicaven cures en les sales quirúrgiques, es tornaven a obrir els amplis finestrals de les naus, per ventilar-les de les males olors produïts pels tractaments de les ferides, igualment es feia en el cas d'usar-se tractaments amb vomitius i purgants. A vegades fins i tot calia al cremar llenyes i plantes oloroses per "perfumar" les habitacions, o bé estendre per terra pela de taronja, llimona i flors aromàtiques amb àcid acètic, mentre que les parets eren blanquejades amb calç.

Com hem indicat, amb l'atenció que tingueren els nous monarques per la

sanitat de la seva Armada, es comprèn que la farmàcia i l'utilitatge fossin ben assortits. Al mateix temps, els seus cirurgians sortien ben preparats dels nous Col·legis, entre ells el de Barcelona, destinats a l'Exèrcit de terra, però igualment en els moments bèl·lics contractaven més facultatius locals i nous llicenciats que volien obtenir el corresponent certificat d'haver practicat, com tenim indicat en el cas del Dr. Gelabert.

Als cementiris encara subsistia el vell costum d'inhumar els difunts dintre de sarcòfags construïts a l'interior de les naus de les esglésies mentre que altres, la majoria, rebien sepultura als fossars que hi havia a l'exterior d'elles. Tenim l'exemple de l'epidèmia de pesta de 1650, en què la forta fetor de la innombrable quantitat de cadàvers enterrats en el cementiri de l'església de Sant Feliu, impedí la celebració dels actes rituals de la diada de St. Narcís. Tot això succeïa en una època on encara les idees sobre higiene estaven supeditades als conceptes medievals de la influència de l'aire pestífer com a morbós, accentuat per la humitat i la calor (provinent dels vents del Migdia) teoria sostinguda per les escoles de Medicina Oriental i que fins al Renaixement no fou discutida.

Per tant, amb aquesta idea dominant de la influència de l'aire viciat, Gelabert alaba la possibilitat de tota classe de vents que puguin entrar pels carrers i places de la ciutat, facilitant l'expulsió de tot aire pestil·lent. Tornant amb l'exemple de l'epidèmia de 1650, una de les primeres disposicions de la Junta local del Morbo, fou la prohibició de tractar el cànem a l'Onyar per evitar l'olor tan forta i nauseabunda que ho impregnava tot, i que se suposava causant d'unes febres anomenades "dels treballadors del cànem".

Però l'autor francès Gilly es mostra encara més crític en jutjar l'aspecte higiènic de la ciutat, potser per trobar-s'hi vivint aquest en la fase de postració post-setge de Girona. Comença deplorant el costum dels seus habitants de llençar les escombraries a la porta de Barcelona, en ple Onyar, causant fortes pudors a l'estiu i la seva escampada en el cas d'augment de cabal del riu. De dit autor és original la suggerència que fa, de situar urinaris públics portàtils per poder ser buidats dues vegades al dia tots situant-los estratègicament dos d'ells sota la "volta de la Cort", dos a la plaça de les Cols, a les Ferreries Velles i l'altre a l'entrada del pont de fusta.

També per part dels Regidors trobem acords per millorar l'aspecte sanitari de la ciutat, obligant els mateixos habitants a la neteja dels seus carrers; prohibint que corresin per ells gallines, galls, ànecs i porcs tot exposant-se els contraventors a fortes multes; preocupant-se de la neteja de les aigües estancades de les valls o fossars al peu dels baluards i de les aigües corrompudes del camí de França.

Però altres prohibicions seran de policia urbana: no tirar pedres ni jugar a la pilota o al bèlit en ple carrer; no ocupar les voreres i les voltes de la ciutat per exposar gènere o treballar-hi els artesans excepte en el cas de pluja i només era permís les venedores de pagès, que ho podien fer sota la volta de les places; nedar en segons quins llocs, etc. Tot això era controlat per la Policia (que desconeixem quina era) i de nit pels "serenos" que començaven llur treball a les 10 de la nit fins l'hora de clarejar, i que recorrien la seva demarcació cantant a cada hora en veu alta, l'estat meteorològic del moment, vigilant i impeditint robatoris, baralles d'embriacs i obligant a complir l'ordre de portar un llum encès tota persona que circulés de nit a partir de les onze. També evitaven que es promoguessin sorolls.

Els carrers eren il·luminats amb fanals d'oli a càrrec d'uns contractats anomenats "encenedors", que tenien, a més, l'obligació de vigilar-los i netejar-los, missió complementada pels "celadors o serenos" mitjançant una escala. Ofici el de sereno no exempt de complicacions com li passà al que volgué fer complir les ordres a uns militars i acabà essent empresonat per ells mateixos.

Activitats dels gironins. Teatre.

En aquell temps, la vida dels habitants de la ciutat s'escolava invariablement dintre del seu treball o ocupació, trencada només pels dies de festa, predominantment religiosos. Aquest any, però, hi hagué a més una Missa i Te Deum per celebrar la recuperació de la salut de Carles IV. El corresponent Manual d'acords descriu minuciosament l'ordre protocol·lari de les persones convidades a l'acte. Igualment és d'aquest any l'autorització reial de poder celebrar vuit dies de fires per St. Narcís, segons antiga tradició recuperada.

La resta de dies festius, sobretot en el bon temps, hi havia les passejades a les fonts del voltant, o a l'arbreda que hi havia entre la ciutat i el riu Ter, formada d'arbres blancs i pollanques, mentre que els privilegiats amb permís de posseir arma de foc, es dedicaven a la cacera.

Però també dintre de la població es podia disfrutar d'algun espectacle gràcies a la creació d'una Casa Teatre on es representaren tota classe de diversions, entre elles els balls de Carnaval, darrerament autoritzats. Potser val la pena d'exposar algunes dades d'aquest avantpassat del nostre i actual Teatre Principal.

Aquest edifici estava situat en l'antic Pallol de Girona, se n'inicià la transformació l'any 1769 i es modificà el 1784. Tenia capacitat per a 600

persones repartides en tres pisos. Per la lectura d'un contracte de lloguer destinat a autoritzar balls, ens assabentem que el pati hi havia bancs com a seients, que havien d'apartar-se a tot el voltant per deixar espai lliure per poder dançar. La il·luminació era d'espelmes; la música era executada per 12 músics més un Mestre de Sala per dirigir els balls. Hi havia un lloc per guardar les capes dels homes i les de les dones més les "mantilles".

Les sessions havien de començar a les 7 de la tarda i acabar a les 12 de la nit, però el darrer dia es començava a les 10 i es podia acabar a les 6 del matí. El preu d'entrada era d'una pesseta per persona i un duro per llotja de primer pis i només mig duro per les llotges del segon i tercer. Hi havia una sala de cafè amb les tarifes aprovades per l'Ajuntament d'on recollim com a curiositat algunes dades: coques de greix, 1 sou, 10 diners; un vas de Malvasía i un bescuit, 3 sous i 9 diners; una xicra de xocolata amb dos secalls i un vas d'aigua clara, 3 sous i 9 diners; una tassa de cafè amb sucre, 3 sous i 9 diners, etc.

Es podia llogar igualment a companyies de còmics, a companyies de "saltadors" i d'ombres xinesques però tot subjecte a unes Instruccions que procedien de la Superioritat central "para el arreglo de Teatros y Compañías cómicas de estos Reinos fuera de la Corte". En l'article 8º de les mateixes instruccions es diu: "En ningún teatro de España se podran representar, cantar ni bailar piezas que no sean en idioma castellano..."

Altres fets, aquests desagradables, podien alterar la seva rutinària vida: els aiguats com el que patiren per l'abril, el fets bèl·lics, més intensos a Girona per tractar-se de plaça forta i, finalment, les epidèmies.

De fet, de guerra, aquell any només hi hagué la de les "taronges" amb Portugal, que no afectà directament la ciutat però sí indirectament en passar-hi contingents de tropa i mariners francesos en direcció cap a la ratlla portuguesa o al port de Cadis i que, obeint ordres de Madrid, s'havien d'allotjar i alimentar.

Dietètica gironina.

Un tema pendent d'estudi i que podria interessar és l'alimentació en la vida dels gironins.

Precisament d'aquest tema, a més de la relació del Dr. Gelabert, tenim altres dades provinents de metges de la mateixa època, com el Dr. Viader o de temps anteriors, com els Drs. Fabra i Moix a part de les còpiades en el Manual d'acords local.

De totes elles treiem la conclusió que la base principal nutritiva estava composta per aliments farinosos, predominant el pa de bona farina que es

trobava al mercat al preu taxat pel Comú, a raó de 14 a 18 diners la lliura, si era pa blanc, mentre que l'integral estava a 8-15 diners. Però Gelabert explicava que les famílies pobres, per allargar-lo, hi afegien farina de fava, cosa més passable que les indicacions de barreges amb llegums, glans, arrels de falguera, fajol, etc., amb què es van veure obligats a fer-ho en anys anteriors i de misèria agrícola, segons explicacions del metge gironí Dr. Fabra. Igualment, i d'acord amb les descripcions de Gelabert, l'ús de l'arròs entrava com a sopa, almenys un cop al dia. De la mateixa manera passava amb llegums i verdures del seu temps.

Continuant amb les descripcions del nostre galè, les proteïnes eren proporcionades per la carn de porc salada, pràcticament d'ús diari, ja que la carn fresca sembla que era de preu excessiu per a la majoria de gent modesta i, encara que relata en el mateix capítol la presència d'animals salvatges del país, com la guilla, el llop, el senglar, la nútria etc., ara ja no són citades –com ho feien els autors del segle XVII– com a complement de l'alimentació, tot classificant-les en "carns lloables", entre elles la de cèrvol, daina, cabirol i ós. En canvi eren acceptades completament totes les de volàtils.

És curiosa la nota del Dr. Gelabert sobre la presència de la tortuga terrestre en la nostra comarca, molt buscada pels caçadors ja que era usada en el tractament de l'escorbut. Del mateix temps, gairebé, és l'elogi de la carn de cavall com a aliment per part del Dr. Viader. Finalment, se'ns indica l'abundància de peix fresc de la Mediterrània menjat en la comarca.

El citat Dr. Viader, que havia estat present en les dues darreres guerres, aconsellava als malalts militars (la majoria amb transtorns digestius febrils) un règim de brou de pa, carn i llegums cada tres o quatre hores amb unes racions intermèdies de suc de fruites i tisanes. I ja que parlem de la tropa, podem exposar el règim alimentici que s'acostumava a donar-los-hi, segons ordres de la Superioritat destinades als Regidors locals amb motiu d'haver d'atendre, com ja hem indicat abans, el pas de soldats i mariners del país veí (632 dels primers i 900 dels segons) camí de Portugal o de Cadis. Constava la ració diària de 24 unces de pa; 8 de carn; 3 de llegums secs o bé una unça i mitja d'arròs, sal i mig porró de vi.

Voldríem acabar aquest capítol, encara que no tingui relació directa respecte de la dietètica, amb el paràgraf que el nostre biografiat dedica als paràsits, d'importància avui no valorada, però que llavors, en no conèixer la relació que podien tenir amb la transmissió de certes epidèmies per la seva abundància i promiscüitat, acabaven produint certs trastorns; per això cita la mosca domèstica, de tan fàcil propagació; els mosquits; les puces; els polls, etc., insectes actualment gairebé desconeguts en els ambients moderns.

Patologia gironina.

Dels treballs consultats d'aquesta època, el del Dr. Gelabert és el més ampli en la descripció de les malalties que podien afectar els nostres conciutadans, però també hem d'acceptar-ho amb certes reserves ja que el nostre jove doctor no creiem que tingués, en redactar la seva exposició, l'experiència prou profunda per assentar certes afirmacions. Es regia, suposem, més aviat pels records de l'ambient familiar amb el pare metge i les seves amistats també mèdiques, com per exemple la col.laboració amb el Dr. Viader, tots dos metges de l'hospital de Sta. Caterina.

D'altra part hi ha la natural dificultat d'entendre i adaptar al nostre criteri les nocions exposades amb mentalitat dels segles XVIII i XIX. En aquestes idees recolzades sobre un fons eminentment clàssic, on s'havia eliminat la influència de l'arabisme gràcies a la labor dels metges del Renaixement però sense conèixer encara el paper de les bactèries i els paràsits transmissors malgrat els destacats suggeriments de ments preclares com la de Fracastori.

Així tenim que Gelabert comença citant Hipòcrates per interpretar la majoria de les malures que es presentaven a Girona, com a conseqüència de la humitat i la calor que produïria l'aire contaminant. Per això s'estén en relacionar-ho amb la primera causa, en la descripció dels rius que envolten la ciutat, tot començant pel més important, el Ter, separat d'ella per una frondosa arbreda que, si bé a l'estiu originava una frescor beneficiosa, també implicava una part negativa, per la possibilitat de mantenir un cert grau d'humitat unida a la procedent dels aiguamolls i basses estancades del voltant del mateix corrent.

Seguia en importància el riu Onyar, ja més o menys tractat, amb el seu pas pel mig de la població, on recollia les seves inmundícies, motiu de males olors en temps de sequera de fangs pestil.lents que podien escampar-se en els dies, freqüents, d'inundacions.

Els altres dos rierols, Galligans i Güell, encara que a vegades havien donat moments tràgics a la ciutat, no mereixeren, per part de l'autor, gaire importància; li preocupava més, com ja tenim remarcat, la persistència d'aigües estancades i pestil.lents en les valls que rodejaven les fortificacions del pla, mentre que, com a nota positiva, s'acceptava que el tenir els camps del voltant de Girona ben cuidats i treballats ajudava a fer desaparèixer la possibilitat de mantenir bassisols.

Un altre factor que tenien en compte quant al grau d'humitat que podia tenir la ciutat era la presència de boirines, sobretot en temps de fred. Per això no estranyen, en èpoques d'epidèmia, els consells que es posaven en

pràctica per combatre l'acció de l'aire humit i morbós, utilitzats de temps immemorial: focs en els carrers i places i a l'interior dels estatges resclosits. Va venir més posteriorment, l'ús de l'àcid muriàtic com a tractament del sòl de les cases envaïdes per les aigües desbordades; el recobriment de les parets amb calç o bé les capes de carbó triturat en el terra dels locals no enrajolats, tot esperant que la vinguda dels vents tramuntanals, amb la seva sequedat, eliminés amb l'excés d'humitat a l'atmosfera.

Per tant, i d'acord amb les idees mèdiques clàssiques, la calor i la humitat eren un dels factors desencadenants de tot contagi, juntament amb acumulació d'immundícies, de vapors ofensius de cossos morts i matèries corrompudes i, finalment la reunió de moltes persones en llocs bruts i mal ventilats. A partir d'aquí Gelabert descriu dintre de la patologia gironina les febres intermitents d'estiu i tardor, les obstruccions del baix ventre, la caquèxia (la clàssica desgana) i l'escorbut, processos que eren tractats amb quina, opi i càmfora els primers, mentre que l'escorbut ho era amb la indicada dieta de carn de tortuga terrestre, afegint-hi a més l'original tractament de la hidropesia amb orina de vaca, sense aclarir si era per a aplicació interna o externa.

Un altre grup nombrós de malalties freqüents a la ciutat, eren les que ell anomena "inflamacions reumàtiques", formades per reumatismes vertaders, peripneumònies, ciàtiques, catarros, etc. Als ciutadans de vida sedentària (clergat, professions liberals, donzells) els adverteix de la propensió a tenir un cert tipus de patiments com la gota, la hipocondria, l'apoplèxia, les paràlisis, etc.

Finalitza la seva descripció indicant que les epidèmies son més aviat rares: la verola acostuma a venir cada 4 a 5 anys; la pesta des del 1650 que no s'ha presentat més; la febre purpúrica (¿tifus temàtic?) des del 1797, i encara potser degut al pas de tropa per ser plaça fortificada la ciutat. Això ens ho confirma el Dr. Viader, que tenia experiència de dues campanyes de guerra, senyalant la manifestació de febres malignes, algunes amb petèquies; de gangrenisme en la punta del nas; icterícies; fluxos disintètics; escorbuts; "febres" gastro-nervioses, segurament de tipus tifoïdal, tota una barreja de patologia pròpia d'insuficiència alimentària, avitaminosi i infeccions, la majoria de caire digestiu.

Hom s'estranya que, en aquest final de l'escrit sobre malalties i epidèmies, el Dr. Gelabert s'oblidi de citar la recent vacuna anti-variòlica que tanta polèmica –en pro i en contra– alçà aquells dies, com ho demostra la lectura de la carta-comentari del prestigiós Dr. Salvà i Campillo, de família oriunda de Vilabertran.